

UZZIŅAI

1. maijā stājās spēkā Trauksmes celšanas likums. Tā mērķis ir sabiedrības interesēs veicināt trauksmes celšanu par pārkāpumiem, nodrošināt trauksmes celšanas mehānismu izveidi un darbību, kā arī trauksmes cēlēju pienācīgu aizsardzību.

Trauksmes celšanas likumā paredzēti gadījumi, kad persona tiesīga celt trauksmi, jo īpaši par šādiem pārkāpumiem:

- amatpersonu bezdarbību, nolaidību vai dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu;
- korupciju;
- krāpšanu;
- publiskas personas finanšu līdzekļu vai mantas izšķērdēšanu;
- izvairīšanos no nodokļu samaksas;
- sabiedrības veselības apdraudējumu;
- pārtikas drošības apdraudējumu;
- būvniecības drošības apdraudējumu;
- vides drošības apdraudējumu;
- darba drošības apdraudējumu;
- sabiedriskās kārtības apdraudējumu;
- cilvēktiesību pārkāpumu;
- pārkāpumu publisko iepirkumu jomā;
- pārkāpumu finanšu un kapitāla tirgus sektorā;
- konkurences tiesību pārkāpumu un citiem.

Kas ir trauksmes celšana?

Uzrunājot cilvēkus, kuri nav saistīti ar publiskās pārvaldes iestādēm vai lieliem uzņēmumiem, redzams, ka informācija par šo likumu ir minimāla. Tie, kuri saistīti ar šādiem uzņēmumiem, iestādēm, dzirdējuši, ka tāda ir, taču nekādas tuvākas informācijas neesot. Kā atzina kāds cēsnieks, kurš vēlējas palikt anonīms, viņaprāt, īstas ticības šādai sistēmai neesot, jo agri vai vēl uziņotāju

izskaitļošot, bez tam apzīmējamam “ziņotājs” joprojām esot negatīva aura, bet, no otras puses, ziņošana cilvēkiem vienmēr bijusi asiņās.

Portālā *trauksmescelejs.lv*, kurā var uzzināt visu nepieciešamo par trauksmes celšanu, teikts, ka trauksmes celšana ir iespēja veicināt likumīgu, godprātīgu, atklātu un pārredzamu organizāciju darbību publiskajā un privātajā sektorā, izmantojot tiesības brīvi paust savu viedokli. Trauksmes celšanas likums palīdz Latvijas iedzīvotājiem novērst pārkāpumus, pirms nodarīts kaitējums sabiedrības interesēm, vienlaikus aizsargājot trauksmes cēlētus no nelabvēlīgām sekām.

Likuma izpratnē trauksmes cē-

lējs ir fiziska persona, kura sniedz informāciju par iespējamu pārkāpumu, kas var kaitēt sabiedrības interesēm, ja persona šo informāciju uzskata par patiesu un tā gūta, veicot darba pienākumus vai dibinot tiesiskās attiecības, kas saistītas ar darba pienākumu izpildi. Vienlaikus jāņem vērā, ka apzināti nepatiesu ziņu sniegšana, valsts noslēpumu saturošas informācijas izpaušana un ziņošana tikai par personīgu interešu aizskārumu nav uzskatāma par trauksmes celšanu.

Trauksmes celšana nav ziņošana

Latvija kļuvusi par 11. Eiropas Savienības valsti, kurā noteikta visaptveroša trauksmes cēlēju tiesiskā aizsardzība, pievienojoties Francijai, Ungārijai, Īrijai, Itālijai, Lietuvai, Maltai, Nīderlandei, Slovēnijai, Zviedrijai un Lielbritānijai. Pārējās valstīs šāda aizsardzība pieejama tikai daļēji vai attiecas uz noteiktām nozarēm vai darbinieku kategorijām. Eiropas Komisijas aplēses liecina, ka publisko iepirkumu jomā vien nepietiekamas trauksmes cēlēju aizsardzības dēļ ik gadu tiek zaudēti 5,8 līdz 9,6 miljardi eiro.

Pirmajā vietā drošība

Valsts kancelejā norāda, ka viens no galvenajiem Trauksmes celšanas likuma uzdevumiem ir

pasargāt trauksmes cēlētus un viņu radniekus no iespējamām represijām un nelabvēlīgām sekām. Tām tomēr iestājoties, valsts nodrošinās juridisko palīdzību, kā arī atbrīvos no tiesāšanās izdevumu samaksas civilprocesā un valsts nodevas samaksas administratīvā procesā tiesā. Protams, ir jautājums, vai tas būs pietiekams mierinājums.

Par aizsardzību tiek domāts arī Eiropas Savienības līmenī. Eiropas Parlamenta (EP) preses sekretāre Latvijā Signe Znotiņa - Znota norāda, ka EP deputāti lēmuši par jauniem noteikumiem, kas labāk aizsargās cilvēkus, kuri izpauz darbā iegūtu informāciju par nelikumīgām vai citādi kaitīgām darbībām. Jaunie noteikumi, kas vēl jāapstiprina ES valstu ministriem, paredz, ka labāk aizsargāt tos, kuri atklāj ziņas par ES tiesību aktu pārkāpumiem tādās jomās kā publiskie iepirkumi, finanšu pakalpojumi, naudas atmazgāšana, preču un transporta drošība, kodoldrošība, sabiedrības veselība, patērētāju un datu aizsardzība.

Noteikumi arī nosaka drošības pasākumus, lai novērstu pret trauksmes cēlētjiem vērstus atbaidīšanas pasākumus, piemēram, atbrīvošanu no darba vai pazemināšanu amatā, kā arī nosaka bezmaksas piekļuvi informācijai par pieejamiem atbalsta pasākumiem un juridisko palīdzību. Tiesvedības laikā trauksmes cēlētjiem iespējams sniegt arī finansiālu un psiholoģisku atbalstu. Pēc noteikumu apstiprināšanas dalībvalstīm divu gadu laikā tie būs jāsteno.

Sistēma ir ieviesta

Iekšējā trauksmes celšanas sistēma jāveido ikvienā publiskās pārvaldes iestādē vai uzņēmumos un privātā sektora organizācijās, kurās ir vairāk nekā 50 nodarbināto.

Cēsu novada pašvaldības Komunikācijas un klientu servisa pārvaldes vadītājs Kārlis Pots norādīja, ka pašvaldībā sistēma ir ieviesta atbilstoši likuma prasībām un liela vērtība tiek vērtēta potenciālo ziņojumu sniedzēju drošībai, lai pret viņiem nevarētu būt nekādas represijas, lai šie cilvēki paliktu anonīmi. Ir noteikts, kuri darbinieki apstrādās informāciju, kā notiek visas nepieciešamās darbības, saņemot ziņojumu, lai tā iesniedzējs justos pasargāts. Vairāk nekā 50 darbinieku ir akciju sabiedrībā “Cēsu alus”, un, kā informē uzņēmuma komunikāciju vadītāja Agita Kārklīņa, iekšējās trauksmes celšanas sistēma tika ieviesta maijā: “Esam nodrošinājuši darbiniekiem iespēju ziņot, izmantojot speciāli izveidotu e-pastu vai ziņojumu pastkastītes, kā arī ir izveidota Trauksmes komisija, pie kuras var vērsties jebkurā laikā. Ikvienam citam ir iespēja ziņot, izmantojot mūsu mājaslapā pieejamo trauksmes celšanas e-pastu. Ieviešot šo sistēmu, informējam darbiniekus par tās būtību, kā arī joprojām informācijas stendos ir informācija par Iekšējās trauksmes sistēmu un ziņošanas iespējām. Šo iniciatīvu kopumā vērtējam pozitīvi, jo tas ir vēl viens

Iesniegt ziņojumu internetā

Interneta vietnē *trauksmescelejs.lv* pieejama ziņojuma forma, ko var iesniegt tiešsaistē. To aizpildot, iespējams ziņot kompetentajai iestādei par darba vietā novērotiem pārkāpumiem, kas var kaitēt sabiedrības interesēm.

Ziņojuma forma aizpildāma vienkārši. Vispirms jāizvēlas iestāde, pie kuras vērsties, tad jāapraksta darba vietā novērotais pārkāpums un iespējams kaitējums sabiedrībai, beigās – jānorāda kontaktinformācija.

Valsts kancelejā skaidro, ka trauksmes cēlēja ziņojuma iesniegšana anonīmi (nenorādot informāciju par iesniedzēju) likumā nav paredzēta. Tas nepieciešams, lai nodrošinātu atgriezenisko saiti, ja nepieciešams, sazinātos ar trauksmes cēlēju ziņojuma izvērtēšanas laikā, kā arī lai nodrošinātu trauksmes cēlētjam likumā paredzētās aizsardzības garantijas.

Ziņojuma veidlapu var arī lejuplādēt un aizpildīt savā datorā vai izdrukāt un aizpildīt, rakstot ar roku. Valsts kanceleja atgādina, ka trauksmes cēlētjam ir jārikojas atbildīgi, sniedzot informāciju par tādiem pārkāpumiem, kas novēroti darba vidē un var kaitēt plašākas sabiedrības interesēm. Informēšanai par personīgu interešu aizskārumu vai ar darba vidi nesaistītiem pārkāpumiem jāizmanto citi risinājumi. □

Aizsargāt trauksmes cēlēju

No maija ikvienam ir iespēja pēc savas iniciatīvas celt trauksmi, izmantojot vienu no vairākiem mehānismiem. “Var izmantot iekšējo trauksmes celšanas sistēmu, var vērsties kompetentā institūcijā vai celt trauksmi ar trauksmes cēlēju kontaktpunkta Valsts kancelejā, kādas biedrības vai nodibinājuma starpniecību. Ja objektīvu iemeslu dēļ trauksmi nevar celt darbā vai kompetentajā institūcijā, ja nevienš neklausās vai arī nekādas ilgstoši nemainās, var celt trauksmi publiski,” “Druvai” pastāstīja Valsts kancelejas valsts pārvaldes politikas departamenta eksperte **ILZE KUŠĶE**.

No marta līdz maijam valsts un pašvaldību institūcijās notika intensīvs darbs, lai izveidotu iekšējo trauksmes celšanas sistēmu, lai sagatavotos tam, ka iedzīvotājs vērsīsies kompetentajā institūcijā. Pirmajā likuma darbības mēnesī tika saņemti 47 iesniegumi, no kuriem 14 atbilda likumā noteiktajām pazīmēm, arī jūnijā un jūlijā aktivitāte nav mazinājusies.

Rodas jautājums, cik cilvēks var būt drošs, ka pret viņu netiks vērstas kādas represijas? Pastāv

arī cilvēciskais faktors, ka informācija tomēr noplūst.

“Protams, iespējamība, ka trauksmes cēlēja dati nonāk pie personas, par kuru viņš ziņojis, pastāv, tāpēc nepieciešami papildu pasākumi, lai šo personu aizsargātu,” saka I. Kušķe un uzsver: “Pirmais līmenis – aizsargāt šīs personas datus atbilstoši likumā noteiktajam. Mācībās skaidrojam, kā veidot mehānismu, lai iesaistīti ir tikai daži cilvēki, pie kuriem nonāk šī informācija. Noteikts tāds papildu drošības pasākums kā pseidonimizācija, un darbs notiek tikai uz pseidonimizētā ziņojuma bāzes, jo ne vienmēr nepieciešams zināt, kurš ir ziņotājs. Daudz būtiskāk zināt pārkāpumu, par ko ziņots, un uz to reaģēt.

Protams, var būt situācija, kad iestādes vadītājs var izskaitļot, kurš bijis ziņotājs, pat neredzot ziņojumu. Tāpēc likumā paredzēti īpaši pasākumi aizsardzībai, un, ja personai rodas nelabvēlīgas sekas, viņa var saņemt likumā noteikto valsts aizsardzību.”

Kā drošību nodrošināt privātā uzņēmumā, kas darbojas “pelējīgā zonā”? Maz ticams, ka uzņēmuma vadītājs ļaus veidot iek-

šējo sistēmu, un, ja to ļaus, lieliski savējo, kurš par visu ziņos vadītājam.

I. Kušķe uzsver, ka iekšējā trauksmes celšanas sistēma ir tikai viens no veidiem, kā darbinieks var informēt par darbā novērotu pārkāpumu: “Viņš var vērsties, teiksim, kontaktpunktā arī tad, ja uzņēmumā izveidota iekšējā sistēma, bet viņam ir aizdomas, ka informācija tiks noklusēta vai var sekot represijas. Diskusijās daudz runāts, kāda ir vadītāja loma, un privātajos uzņēmumos situācija ir duāla. No vienas puses, vadītājs, ja pie viņa nonāk informācija, var iebiedēt konkrēto personu, kura ziņojusi. Otrkārt, zinot, ka vadītājs ir iesaistīts nelikumībās, darbinieks nevēlēsies izmantot iekšējo sistēmu. Bet ir jautājums, vai bez vadītāja kāds šos ziņojumus izskatīs, jo vadītājam taču jāzina, kas notiek uzņēmumā. Tāpēc optimālajā variantā šis cilvēks ir vadītājam pietuvināta persona, kuram ir tiešs kontakts ar vadītāju, tajā pat laikā tā ir pietiekami neatkarīga persona, kurai darbinieki uzticas, zinot, ka informācija nekur tālāk netiks izpausta.” □

Lappusi sagatavojis
JĀNIS GABRĀNS

Projektu finansē
Mediju atbalsta fonds
no Latvijas valsts
budžeta līdzekļiem

MAF
Mediju atbalsta fonds